

KRZYSZTOF FOKT
(Jagiellonian University)

170. posiedzenie naukowe krakowskiego oddziału
Polskiego Towarzystwa Heraldycznego z referatem
W. Bukowskiego i M. Zdanka
pt. *Edycje średniowiecznych krakowskich ksiąg sądowych*

170th scholarly session of the Kraków branch of Polish Heraldic Society with
report of W. Bukowski and M. Zdanek concerning editions of medieval court
books of the land Cracow

Abstract

The report presents briefly an event, which took place on 19th December 2011. During the session of Polish Heraldic Society two scholars, affiliated in the Polish Academy of Arts and Sciences (W. Bukowski) and Jagiellonian University (M. Zdanek), delivered a substantial overview of the hitherto conducted research on medieval court books of *terra Cracoviensis* and presented some remarks on the needs and possible directions of further works on that topic. Furthermore, they have reported to the numerous audience on the edition of a court book, being prepared by them at the time, which is one of the two only land court books (*terrestria*) of the land Cracow from the 14th century that have not been edited yet. Both in the presentation of the two authors and in the following vivid discussion various problems of methods of editing sources of late medieval judicial practice and the question how to organize respective projects focused on source editions, were discussed.

Key words: sources' edition, medieaval books of records, legal-historical sources, genealogical sources

Słowa kluczowe: edycja źródeł, średniowieczne księgi sądowe, źródła prawno-historyczne, źródła genealogiczne

W dniu 19 grudnia 2011 roku w sali dydaktycznej Zakładu Nauk Pomocniczych Historii Instytutu Historii UJ odbyło się 170. posiedzenie naukowe krakowskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. Głównym punktem programu spotkania był koreferat Waldemara Bukowskiego (Instytut Historii PAN, Kraków, Pracownia Słownika Historyczno-Geograficznego Małopolski w Średniowieczu) i Macieja Zdanka (Archiwum UJ) pt. *Edycje średniowiecznych krakowskich ksiąg sądowych*. Na spotkanie

przybyli licznie przede wszystkim członkowie i sympatycy Towarzystwa oraz historycy średniowiecza i czasów nowożytnych z Małopolski i Górnego Śląska.

W pierwszej części wystąpienia Maciej Zdanek zaprezentował dotychczasowe prace nad edycją małopolskich ksiąg sądowych (ziemskich, miejskich, kościelnych, wiejskich) ze szczególnych uwzględnieniem ksiąg ziemskich krakowskich. W tej części referatu słuchaczy zapoznano ze skomplikowanymi losami dwóch ksiąg ziemskich krakowskich z końca XIV wieku – które nie zostały wydane przez Bolesława Ulanowskiego w VIII tomie „Starodawnych Prawa Polskiego Pomników”, gdyż dopiero w latach 20. XX wieku poprawnie rozpoznano je jako ziemskie i przywrócono z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie do zasobu Archiwum Państwowego w Krakowie (*Terrestria Cracoviensia* 1c i 2) – i z których jak dotąd w druku ukazały się jedynie roty w języku polskim¹. Zmianę tego stanu rzeczy przyniesie publikacja jednej z tych ksiąg (księgi 2), która w momencie wygłaszania referatu była już na ukończeniu. To właśnie to najnowsze przedsięwzięcie edycyjne W. Bukowskiego i M. Zdanka, prowadzone w ramach grantu finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (podmiot prowadzący: Polska Akademia Umiejętności), nadało w znacznej mierze ton wystąpieniom obydwu referentów oraz dyskusji, która po nich nastąpiła. Sytuacja taka nie dziwi o tyle że, jak słusznie zauważył M. Zdanek, edycja ta będzie trzecim po II wojnie światowej wydaniem polskiej średniowiecznej księgi ziemskiej² i pierwszym tego rodzaju przedsięwzięciem w Krakowie od 114 lat.

W drugiej części koreferatu Waldemar Bukowski przybliżył słuchaczom zagadnienia dotyczące potrzeby wydawania średniowiecznych ksiąg sądowych ze szczególnym uwzględnieniem małopolskich ksiąg ziemskich oraz metod, jakie należałoby zastosować w tej mierze, przemyślane przez Referentów z perspektywy prowadzonej przez nich edycji księgi ziemskiej krakowskiej. W odniesieniu do istniejących potrzeb wydawniczych W. Bukowski skonstatował zaskakującą zbieżność postulatów przedstawianych przez każde pokolenie badaczy, począwszy od połowy XIX wieku, stwierdzając, że wartość zapisek sądowych dla wiedzy o historii i ustroju dawnej Polski jest nieoceniona. Poruszywszy zagadnienie metod wydawniczych, referent w sposób treściwy przedstawił dyskusje toczone na tym polu od czasu pierwszych krytycznych edycji średniowiecznych zapisek sądowych, nie zapominając także o możliwościach oferowanych przez rozwój techniki (możliwość udostępnienia odbiorcom cyfrowych kopii źródeł i samej edycji w postaci zdigitalizowanej). Konkludując, Waldemar Bukowski uwypuklił jednak szczególną wartość tradycyjnej edycji krytycznej, podkreślając przy tym konieczność wydawania ksiąg *in extenso*, z maksymalnie wiernym oddaniem pisowni rękopiśmiennego oryginału, których to zasad starał się wraz ze współwydawcą trzymać w najnowszej edycji księgi ziemskiej krakowskiej.

Referenci, oprócz przedstawienia dziejów i przedyskutowania metodyki edycji średniowiecznych ksiąg sądowych, zwrócili w swym wystąpieniu szczególną uwagę na konieczność kontynuowania prac rozpoczętych opracowaniem przez nich kry-

¹ M. Karaś, Z. Perzanowski, *Nieznane czternastowieczne rotys polskie w księgach sądowych ziemskich krakowskich*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 1958, 17, Filologia 4, s. 237–255.

² Po dwóch księgach wielkopolskich: *Księga ziemska poznańska 1400–1407*, wyd. K. Kaczmarczyk, K. Rzyski, Wydawnictwa Źródłowe Komisji Historycznej PTPN, t. 15, Poznań 1960; *Księga ziemska kaliska 1400–1409*, wyd. T. Jurek, Wydawnictwa Źródłowe Komisji Historycznej PTPN, t. 22, Poznań 1991.

tycznej edycji jednej z dwóch niewydanych dotąd XIV-wiecznych krakowskich ksiąg sądowych ziemskich. Naturalnym kierunkiem dalszych prac wydaje się przy tym, w ich opinii, wydanie ostatniej z XIV-wiecznych ksiąg (księgi 1c) oraz podjęcie edycji którejś podgrupy krakowskich ksiąg ziemskich z XV wieku. Wyobraźnię odbiorców pobudziły niewątpliwie przedstawione przez referentów robocze symulacje, z których wynikało, że w istniejących ramach instytucjonalnych, finansowych i kadrowych środowisko krakowskich mediewistów (wśród których jest grono osób o znacznym doświadczeniu w pracy ze źródłami stanowiącymi spuściznę średniowiecznej praktyki sądowej) mogłoby w kilkanaście lat przeprowadzić edycję dużej grupy ksiąg sądowych ziemskich (na przykład akt sądów wiecowych bądź nadwornych z XV wieku, albo wszystkich XV-wiecznych ksiąg ziemskich z czasów panowania Władysława Jagiełły). Zaakcentowali jednocześnie konieczność ustalenia organizacyjnych ram przyszłego projektu wydawniczego oraz takiego usadowienia formalnego tego przedsięwzięcia, by zapewnić mu zarazem pewną stabilność instytucjonalną i elastyczność kadrową, która umożliwiłaby wciągnięcie do współdziałania szerszego grona krakowskich mediewistów.

Od zagadnień związanych z organizacyjnymi stronami potencjalnego projektu wydawniczego rozpoczęła się także dyskusja nad referatem. W otwierającym ją głosie gospodarz spotkania, prof. Zenon Piech, zwrócił uwagę na konieczność uniknięcia błędów, jakich nie ustrzegli się koordynatorzy podobnych projektów sprzed kilkudziesięciu lat, które ze względu na swój znaczny rozmach prowadziły do rozdrobnienia czy wręcz rozmycia odpowiedzialności. Profesor Krzysztof Ożóg zwrócił natomiast w swej wypowiedzi uwagę dyskutantów na zupełnie inny aspekt problemu, szczególnie dostrzegalny z perspektywy badacza prowadzącego zajęcia dydaktyczne, tj. na niedostatek młodych osób, które byłyby zarazem zdolne, jak i skłonne, wziąć udział w ambitnych przedsięwzięciach edytorskich. Kolejni dyskutanci także zwrócili uwagę na szerszy kontekst prac edytorskich. Wątek ten pojawił się w wypowiedzi dr Kamilli Follprecht, która wskazała na konieczność uznania żmudnych i czasochłonnych prac nad wydawaniem źródeł za równoważne z pisanem opracowań naukowych, gdyż bez tego trudno liczyć na szeroki akces kadry naukowej i naukowo-dydaktycznej do projektów o profilu edytorskim. Do wypowiedzi przedmówców nawiązał prof. Jerzy Sperka, wskazując na szczególną wartość edycji źródłowych dla badań mediewistycznych.

W swych końcowych słowach Referenci raz jeszcze wskazali na konieczność kontynuowania prac nad wydawaniem późnośredniowiecznych ksiąg sądowych ziemi krakowskiej. Podnieśli przy tym, że jeszcze szerzej zakrojony projekt wydawniczy pod postacią „Pomników Prawa Polskiego” i szyldem PAN działał już kilkadziesiąt lat temu, i planując dalsze wydawanie ksiąg ziemskich należałoby zastanowić się nad reaktywacją owej serii, w dziedzinie zaś edycji ksiąg sądowych miejskich oprzeć się można na serii „Fontes Cracovienses”. Podkreślili też, że dotychczasowa historia edycji średniowiecznych ksiąg sądowych w Polsce nie jest zupełnie pesymistyczna, a dorobek mistrzów epoki galicyjskiej wymaga kontynuacji.

Liczny udział krakowskich historyków średniowiecza i nowożytności w samym spotkaniu oraz toczona w jego trakcie dyskusja niewątpliwie potwierdza, że krakowskie środowisko mediewistyczne byłoby zdolne do podjęcia zadania, które tak sugestywnie zarysowali przed nim Referenci. Głównym problemem, jak słusznie stwierdził w dyskusji Z. Piech, może okazać się brak woli działania, niekoniecznie wynikający z braku

zainteresowania wydawaniem źródeł, lecz także z różnych, podnoszonych w dyskusji problemów utrudniających tworzenie szerokich zespołów badawczych pod szyldem jednej instytucji czy podających w wątpliwość praktyczną „opłacalność” angażowania się w projekty wydawnicze przy aktualnym systemie oceny dorobku naukowców. Nie sposób przy tym zaprzeczyć, że ewentualne zainteresowanie potencjalnych uczestników do przedstawionego przez Referentów projektu może zmniejszyć jego ograniczenie rzeczowe do ksiąg ziemskich i chronologicznie do średniowiecza, podczas gdy spora część badaczy krakowskich zajmuje się źródłami proveniencji miejskiej, w tym pochodzącymi z nie mniej od późnego średniowiecza zaniedbanego badawczo okresu nowożytnego (na przykład zespół prof. W. Uruszczaka w Katedrze Historii Prawa Polskiego UJ, kończący właśnie prace nad wydaniem XVI-wiecznej księgi karnej krakowskiej). Niemniej fakt ukończenia prac nad edycją pierwszej z dwóch niewydanych dotąd ksiąg ziemskich krakowskich z XIV wieku pozwala żywić nadzieję, że prace wydawnicze obejmą w najbliższej przyszłości także dalsze, w tym XV-wieczne, zabytki dawnego sądownictwa z grupy krakowskich i małopolskich ksiąg sądowych ziemskich.